

## CAPVT TRIGESIMVM.

- 1 Qui diligit suum filium, assiduat illi flagella, vt lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximorum ostia.



Rincipio huius capituli multis sententijs agit de recta prolium institutione, popularibus rationibus ostendens quantum fructus ex ea proueniat, & quantum mali ex ea neglecta & prætermiffa. Et imprimis quidem docet, filij castigationem, eamque frequentem, indicium esse veræ dilectionis eius, contra stultorum & carnalium parentum iudicium, qui ex dilectione, sed carnali, abstinere à filiorum suorum castigatione, eisque nimium indulgent. Contra tales ergo dicit: Qui verè diligit suum filium, ita vt eius quærat veram salutem, is non solum eum semel atque iterum castigat, sed assiduat, hoc est, frequenter in eo, & sæpe repetit flagella. Sicut enim ex perulantia & naturæ insita tum stulticia, tum malitia illum sæpius peccare contingit: ita non cessat eum sæpius castigare, nec vel tædio vel molestia à castigatione prohibetur: nec sat habet eum verbis corripere, sed, si opus est, etiam flagella admouet. Et quanquam sciat flagella filio esse graua & pœnalia, adhibet tamè illa, non quòd lætetur eius pœna, quæ etiam ipsum affligit: sed vt lætetur postea in nouissimo tempore, læticia scilicet solida, diuturna, imò & æterna. Ideo enim ad tempus eum dolere mauult, vt postea lætetur, & non cogatur postea per inopiam nocturno tempore palpando quærere ostia proximorum ad petendam eleemosynam. Ita enim ea vltima pars videtur commodè intelligenda, quæ tamen Græcis non est, ob quam partem à nostro interprete additam, verbum, lætetur, videtur referendum ad filium, ad quem refertur verbum, palpet, cum alioqui ad patrem castigantem posset referri.

- 2 Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in medio domesticorum in illo gloriabitur.  
3 Qui docet filium suum, in zelum mittet inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo.

**N**on est Græcis utrobique pro, qui docet, idem participium, sed priori loco est, ὁ παιδευων: posteriori, ὁ διδασκων. quorum posterius tantum significat docere, prius verò non solum docere, sed etià castigare. Tria enim participia tribus his primis ponuntur sententijs, ὁ αγαπων, diligens: ὁ παιδευων, erudiens vel castigans: ὁ διδασκων, docens. Quo ordine significatur, diligentem filium suum & castigare illum debere verberibus, & docere verbis. Et sanè pueri à parentibus docentur duobus modis, verberibus scilicet & verbis: ideoque rectè intelligitur bis dictum esse in nostra lectione; Qui docet filium suum. Pro, laudabitur, Græcis

Græcis est *ἠγαλλίστη*, lætabitur: sed, laudabitur, aliquoties in Psalms ponitur pro cum laude lætabitur, vt cum dicitur: In Domino laudabitur anima mea. &: Laudamini in nomine sancto eius; quomodo vt & hic accipiatur, non solum propter Græca conuenit, sed etiam quia sequitur; gloriabitur in illo; vt significetur quod & corde lætabitur in eo, & verbis gloriabitur de illo inter domesticos ipsius, quamuis etiam verum sit quod ob rectam filij institutionem & correptionem laudabitur pater ab alijs. In tertia sententia non est Græcis pro, gloriabitur, idem verbum quod in secunda, quæ habet *ἠγαλλίστη*. Nam in tertia est *ἠγαλλίστη*, exultabit. Sensus ergo est: quod qui filium verè diligit, & ob id non sinit eum pro arbitrio viuere, sed & verberibus & verbis eum docet, is & apud se postea de illo lætabitur, & inter domesticos suos de illo gloriari poterit. Inimicos suos, si quos habet, hac ratione prouocabit in zelum inuidiæ, quia qui alioqui gauisuri erant si vidissent filium malè institutum parentibus adferre dedecus, inuidebunt eis honorem qui accedit ex filio morigerato & sapiente. Apud amicos verò suos poterit cum illorum voluptate liberè de illo gloriari, & serè exultare. Hactenus ergo varios fructus rectæ institutionis filij indicauit Sapiens, lætitiâ scilicet filij, securitatem à mendicitate, lætitiâ simul & gloriationem patris, confusionem inimicorum, & gaudium amicorum. Sequitur & alius fructus.

4 Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se.

Significat boni parentis mortem non esse tam miseram & malam, quàm est impiorum, eò quod talis post se relinquit superstitem non solum qui eius bona possideat, quod est illi cum impijs commune, sed qui eius mores & pietatem, vitæ suæ probitate, quam à patre didicit, referat, ita vt per eum post mortem superstes sit eius pietas, & bonum nomen atque memoria, cum impiorum bona memoria pereat simul cum vita eorum, imò post mortem malè audiant ob impios filios à se relictos. Dicit ergo, patrem qui rectè instituit filium, cum mortuus est, esse quasi non esset mortuus, hoc est, perinde se habere ac si non esset mortuus, quia reliquit post se filium similem sibi, in moribus scilicet & vita, ratione cuius adhuc per bonam memoriam viuit honestè apud posteros. Hæc ratio cum non pertineat ad parentes, nisi ratione rectæ institutionis, pertinet & ad omnes præceptores & doctores, qui post se multos relinquunt rectè institutos, vt verè sunt animorum parentes. Ex prædictis fructibus sequitur & quod subiicitur:

5 In vita sua vidit, & lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis.

6 Reliquit enim defensore[m] domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.

Signi-

Significat parētes ex filijs rectè institutis percipere summa perpetua-  
que & gaudia & solatia. In vita, inquit, sua videns eius probitatem,  
lætatus est in illo, & in morte sua, contra mortis tristitiam solatium  
percepit. Cùm enim duo soleant morituros contristare, nempe vel  
quòd metuant suæ quam relinquunt familiæ ab inimicis suis, vel quòd  
amicos antequam eos iustis beneficijs affecerint relinquere cogantur,  
contra hæc bonus filius est solatio patri morituro, quòd sciat se relin-  
quere filium qui & familiam sit defensus contra inimicos, & amicis  
sit redditurus promeritam gratiam & beneficium. Vnde & Psalmista  
similiter de huiusmodi filijs dicit: Beatus vir qui impleuit desiderium  
suum ex ipsis, non confundetur cùm loquetur inimicis suis in porta. *Psal. 116.*  
Eximiè ista frequenter implentur in patribus spiritualibus, qui & in  
vita sua lætantur in profectu discipulorum, & securius hinc decedunt,  
quòd relinquunt eos qui & ecclesiam Dei contra hæreticos defensuri  
sint, & Catholicis reddant gratiam, quam suo erga patres suos & fidem  
pio affectu merentur.

7 Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem  
vocem turbabuntur viscera eius.

**E**tiam Germanicum exemplar habet vt nos, *περὶ ψυχῶν υἱῶν*, pro  
animabus filiorum. Quam lectionem nostri ferè sic intelligunt, vt  
significetur patrem bonum pro salute filiorum se expositurum lubenter  
periculis varijs. Verùm, colligare vulnera, non tam significat vulnera  
suscipere, quàm suscepta curare. Proinde conuenientior hic erit sensus:  
Bonus pater, de quo haftenus dictum est, vulnera quæ ipse in se fre-  
quenter suscipit & sentit pro animabus filiorum suorum, dum scilicet  
in animo suo sæpe dolere pro eis, & sollicitus est: hæc, inquam, vulnera  
sua ipse studebit colligare & curare, per disciplinam sollicitè eis adhibi-  
tam, & cùm indebito modo eos quid dicere vel clamare contigerit,  
ad omnem eorum vocem vel clamorem (est enim Græcis *βοῆ*) turba-  
buntur viscera eius, hoc est, non dissimulabit nec negligens erit, sed  
toto animo commouebitur, sollicitus de correctione. Cōplutenis ædi-  
tio habet, *περὶ ψυχῶν υἱῶν*, & exponitur; Abstergens filium. nam verbum  
*περὶ ψυχῶν*, significat abstergere, abradere & terere, & de equis dicitur, cùm  
strigili destringuntur, & eorum sordes abraduntur. Itaque intelligunt  
quidam hoc verbum translatum hic ad castigationes & increpationes,  
per quas scilicet sordes & vitia filiorum abraduntur, vt allusio sit ad cu-  
rationem equorum, à quibus etiam assumitur similitudo versu sequen-  
ti. Nam & lingua Teutonica strigilis nomen ad vehementes obiurga-  
tiones transfertur. Sensus ergo erit: Qui filium suum radit & castigat,  
colligabit & curabit vulnera sua vel illius. Nam vtrumque tunc verti  
& intelligi poterit. Sunt qui vertunt: Qui indulget filio; aut quia ver-  
bum Græcum intelligunt significare blandam illam confricationem,  
qua corpora absterguntur: aut quia legunt *περὶ ψυχῶν υἱῶν*, hoc est, refri-  
gerans

gerans filium. Intelligunt ergo ab hac sententia iam subijci de ijs qui nimis indulgent suis filijs: & de tali hic dici, quod qui non audet saevius filium tractare, verberaque adhibere, cogitur postea vulnera eius obligare, atque in summa sollicitudine perturbationeque versari, ita vt ad omnem clamorem qui in ciuitate excitatur, metuat ne clamor ille pertineat ad filium suum, & contra eum sit excitatus.

8 Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps.

**S** Vbiicit iam aliquot sententias, quibus ostendit mala prouenientia ex neglecta disciplina filiorum, & indulgentia eis permessa. Et primò quidem pulchram & aptam adhibet similitudinem de equis, quod in his apertissimum sit videre quantum valeat recta institutio, & quid adferat neglecta. Sicut, inquit, equus qui frenis & calcaribus in iuuentute non domatur à sua naturali ferocia & petulantia, euadit durus & intractabilis: ita filius, qui in iuuentute solutus est à disciplina & castigatione, & dimittitur suæ naturali petulantia, euadit præceps, temerarius & audax ad omnia vitia, ita vt ab eis non facile postea reuocari possit. Significat ergo quod quemadmodum equi frenis, calcariibusque domantur, & tractabiles efficiuntur: ita pueri atque adolentes optimis grauissimisque institutis, moribus, studijs, atque etiam verberibus ad modestiam & obedientiam sunt conformandi. Hac autem sententia generali præmissa, veluti doctrinae suæ fundamento, subiungit monitionem.

9 Lacta filium, & pauentem te faciet: lude cum illo, & contristabit te.

**I** Ronicè ponuntur hi imperatiui, lacta & lude, ita vt significetur hoc non esse faciendum, & sit sensus: Si lactaueris filium, & si luseris cum illo, &c. Lactare filium, est blandè illum tractare, & quæcunque ei grata sunt & iucunda præbere & indulgere. Alluditur enim ad nutricum morem infantes lactantium, & cum illis ludentium: significaturque tunc non esse lactandum filium, nec ludendum cum illo, cum iam infantiam excessit, & ab lactatus est. Habet enim vnaquæque ætas quod ei conuenit. Si, inquit, lactaueris filium, & indulgenter eum habueris, pro lacte & dulcedine quam ei præbes, & per quam efficis vt te non timeat, ipse te faciet timere & pauere, dum per improbos suos mores efficiet, vt & illi & tibi malè metuas. Si luseris cum illo, & ex illo voluptatem tuam captaueris, cum esset cum eo feridè & grauiter agendum, ipse pro captata lætitia contristabit te. Ironicam locutionem serua monitione exprimit, dicens:

10 Ne corrideas illi, ne doleas, & in nouissimo obstupescant dentes tui.

Ne, in-

**N**E, inquit, illo ridente tu quoque cum illo rideas, sed potius risum eius comprime, nequando risus tuus conuertatur in dolorem, cum videbis ex indulgentia tua auctam eius petulantiam, videbisque mala in quæ per vitia sua incidet. Pro; obstupelcent dentes, Græcis est *ρομφιάου ροῦς ἰδύρας*, frende bis dentibus, hoc est, indignaberis multum & illi & tibi. Nostra lectio significat acerbiteriam doloris, qui sequitur in patre tandem, quo fit vt nihil gratum sit patri in hac vita, nihilque iucundum & sapidum, quemadmodum his quorum dentes obstupelcunt molestum est edere, nec quicquam eis libet. Plus autem quam iam dictum est exigit à patre, cum subiicit:

11 Non des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius.

**P**RO; cogitatus, Græcis est *ἀγνοίας*, hoc est, ignorantias, per quas intelligit errata & peccata quæ ab imprudenti ætate committuntur. Itaque duo exigit, & vt ne pater filio det in iuuentute potestatem & facultatem agendi quæ volet, sed reprimat illum ne multa quæ vult facere possit, & vt non dissimulet ad ea etiam quæ peccat per ignorantiam, sed ea mox docendo & castigando corrigat. In nostra lectione secunda pars innuit quomodo non sit filio danda potestas, despiciendo scilicet cogitatus illius quasi adhuc pueriles, & quasi ab illis nihil sit periculi. Ea enim causa plerique indulgent suis prolibus, sinentes eos quæ volunt agere. Dixit quid non sit faciendum, subiicit quid sit faciendum.

12 Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans est.

13 Ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.

**M**ONET curuare ceruicem & tundere latera, quòd in his duabus partibus corporis superbia & petulantia magis vigeat. In ceruice scilicet superbia, in lateribus petulantia. Nec vult caput fustibus aut percussionibus grauari ne ingenium lædatur, sed eas partes vult premi, quarum repressio non obstat ingenio. Et ceruicem quidem vult curuari, velut oneribus impositis: latera verò tundi & percuti, velut virgis & flagellis quibus latera puerorum peti solent, significans & superbiam castigationibus atque increpationibus esse reprimendam, & petulantiam atque stultitiam virga disciplinæ expellendam, iuxta illud: Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ expellet eam. In iuuentute, ætate scilicet tenera & adhuc flexibili, vult curuari ceruicem, quia postea ceruix iam indurata potius frangenda esset, quam curuari posset. Cæterum pro, infans, Græcis est *ἄνθρωπος*, quod nomen infantem significat & puerum qui per ætatem necdum sapit. Ne fortè, inquit, induret, hoc est, durus fiat, vel ne induret ceruicem suam, & sic induratus non credat tibi, hoc est, obedire recuset, & tunc erit tibi dolor non corporalis, sed animæ dolor, qui longè excedit corporis cruciatum. Quod vulgari prouer-

proverbio Teutonico bene exprimitur, dum dicitur, filios cum pueri sunt & infantes, adferre parentibus capitis dolorem: cum vero adoleuerint, cordis dolorem.

14 Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.

**P**RO, doce, rursus est *παλαίμαρον*, quod magis est, castiga vel corripe. Quod dicitur, operare in illo, significat in ea re, nempe in docendo filio diligentem operam & laborem impendendum, ut id ipsum non segniter fiat, sed sedulo. Quod ideo fieri vult ne pater offendant in turpitudinem filij, hoc est, ne in illam impingat & cadat, dedecus scilicet apud homines sibi concilians, & in se animi mœrorem ob turpitudinem vitæ filij sui. Potest illud, in illo, etiam ad sequentia referri, ut sit sensus: Labora in ea re ut ne in illius turpitudinem incidas & impingas, & ne illius turpitudinem fiat tibi scandalum, ruinæ, dedecoris & doloris occasio. Ut illud, ne offendas, non finem designet, sed rem in qua sit laborandum.

15 Melior est pauper sanus & fortis viribus, quam diues imbecillis, & flagellatus malitia.

**N**OUUM hic incipit argumentum & doctrina, qua cum bonis externis, qualia sunt diuitiæ, comparantur vera hominis bona, qualia sunt corporis sanitas ac robur, & animi lætitia solida, quæ sine virtute consistere ægrè potest: ostenditurque multis sententijs hæc duo hominis bona interna, etsi à plerisque minoris fiant, longè præstantiora esse diuitijs quas homines nimis magnificare solent. Itaque hæc comparationes ad hoc valent, ne homines qui diuitias admirari solent, earumque amore inflammari, ea in parte fœlicitatem constituent, sed magis sectentur & ament illa quæ veriora & meliora sunt bona, atque de eis cum habentur magis gaudeant, etiam si desint opes, quæ sine illis verioribus bonis parum iuuare possunt, maiorem sæpe molestiam quam iucundam perfruitionem afferentes. Primum ergo pauperem, qui & sanus est corpore, & fortis viribus, ita ut laborare possit, & quæ necessaria sunt sibi comparare, meliorem esse dicit, hoc est, præstantiorem diuite, qui corpore est imbecillis, & malitia aliqua, hoc est, calamitate & miseria aliqua est flagellatus & percussus à Domino. Ille enim & sibi & alijs prodesse potest, & cum animi voluptate vitam transigere: hic verò neque sibi, neque alijs ut in plurimum prodesse, neque publica priuatæ munera obire potest, & est multis grauis, nec ex concessis diuitijs solidam animi voluptatem percipere per ægritudinem permittitur.

16 Salus animæ in sanctitate iustitiæ, & melior est omni auro & argento, & corpus validum quam census immensus.

Hæc

**H**æc est communis lectio, quæ sic intelligitur: Salus animæ consistit in sanctitate iustitiæ, quia scilicet tunc anima sana est & bene se habet, cum est prædita sanctitate iustitiæ. Et hæc salus melior est omni auro & argento, sicut & corporis robur, in quo consistit sanitas corporis, præferendum est immensis diuitijs. Quidam tamen libri antiqui, sicut & Rabanus, tantum duo habent membra, hoc modo: Salus animæ in sanctitate iustitiæ est melior omni auro & argento, & corpus validum, &c. Quæ lectio conuenientior est, non solum quod duo tantum habeat membra, sed etiam quod Græcis magis accedit: quæ tamen longè aliter habent quam nos legimus. Sic enim est in priori mēbro, *ὑγιεία καὶ ἰουστία ἐέλτιω παντός χρυσίου*; Sanitas & bona habitudo melior est omni auro. Itaque utroque membro corporis bona dispositio præfertur diuitijs. At interpres noster prius membrum retulit ad sanitatem animæ, quam addito commentario exposuit consistere in sanctitate iustitiæ, ut intelligeremus duplicem esse hominis sanitatem, quæ utraque diuitijs sit præferenda. Itaque sensus veræ lectionis est: Salus animæ, quæ consistit in sanctitate iustitiæ, est melior & eligibilior omni auro & argento: & corpus quoque validum atque robustum melius est & præstantius quam census immensus, hoc est, opes maximæ. Huic nostræ lectioni conuenit sequens sententia, qua item duplicia hominis propria bona corporis scilicet & mentis, præferuntur bonis alijs.

17 Non est census super censum salutis corporis, & non est oblectamentum super cordis gaudium.

**G**ræcis non est mentio census, sed tantum, *ὅτι ἐστὶ πλεονέκτημα ἐέλτιω ὑγιείας σώματος*; Nullæ sunt diuitiæ præstantiores salute corporis. Duo ergo bona significat homini summè expetenda, sanitatem corporis, & cordis gaudium. Quæ duo sic videtur hic coniunxisse, ut significaret cordis gaudium sequi naturaliter corporis sanitatem, eique merito corde gaudendum, cui contigit sanitas corporis, etiam si desint diuitiæ, quod in sanitate corporis longè solidius gaudere debeat cor, quam diues gaudere possit in suis diuitijs, maxime si desit ei sanitas corporis. Est enim ei aliquod oblectamentum in suis quas possidet diuitijs, similiter & in alijs rebus, ut vxore & filijs: at verum cordis gaudium, quod extra sanitatem corporis haberi non potest, longè superat omnem voluptatem, quam æger diues in alijs rebus obtinere potest. Ad hæc respexisse Sapientem omnino videtur, si sequentia consideremus, ut secunda pars veluti causam indicet prioris. Potest tamen & aliter accipi hæc sententia, ut significetur quod quemadmodum externa corporis sanitas præferenda est omnibus diuitijs corporalibus: ita & gaudium mentis internum præferendum est omnibus voluptatibus corporalibus, quod maxime veritatem habet in solido cordis gaudio, quod consistit in Deo, in virtutibus, & in conscientiæ bonæ testimonio, de quo dicit Paulus: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Oblectationes enim

enim spirituales longè sunt nobiliores, puriores, diuiniore & diuturniores carnalibus. Iuxta hanc intelligentiã duo illa insinuãtur expetenda, quæ superiori sententia præferuntur iuxta nostram lectionẽ diuitiis.

18 Melior est mors quàm vita amara, & requies æterna quàm languor perseverans.

**I**ndicat aliam causam, cur dixerit pauperem sanum præferendum diuiti ægroto, nimirum quòd mors melior sit & eligibilior vita amara, qualis est eius qui ægritudine magna laborat. Est autè comparatio inter mortem corporis & vitam corporis, quæ cum ægritudine corporali & mœrore animi degitur, aut quæ curis, sollicitudinibus & molestijs plena est, consideraturque mors corporis quatenus terminus est omnis miseriæ, & finem imponit omni amaritudini. Alioqui enim quatenus mors consideratur, vt magnum bonum homini eripiens, nempe vitam, non est absolutè melior mors quàm vita etiam amara, cum absolutè verum sit melius quouis modo esse quàm non esse. Priori modo mortem considerant qui in miseria aut mœrore constituti mortem optant, adeo vt eam etiam sibi quidam consciscant. Sic Elias dixit: **3. Reg. 19.** Sufficit mihi Domine, tolle animam meam à me. Et apud Iob dicitur: **Iob 3.** Quare misero data est lux, & vita his qui in amaritudine animæ sunt? Qui expectant mortem, & non venit, gaudentque vehementer cum inuenerint sepulchrum. Posteriori modo mortem considerant, qui etiam in miserijs existentes mortem horrent & detrectant. Porro est vita quædam amara, qua nullo modo mors corporis est præferenda, ea scilicet qua ex compunctione cordis & displicentia admissorum priorum peccatorum pœnitentia agitur, aut qua exilium huius vitæ præ desiderio patriæ cœlestis, & malitia huius sæculi, præ zelo & amore **Math. 5.** Dei deplangitur à iustis, de quibus Dominus dicit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sed de tali amaritudine vitæ, quæ propter Deum sponte suscipitur, hic non est sermo: verùm de ea quæ inuitis accidit ob incidentes huius vitæ miserijs, sicut nec de morte corporis hic est sermo quatenus nos ad aliam vitam transmittit. Sic enim impijs mors corporis non est melior quàm vita quantumuis amara. Sed tantùm, vt dictum est, consideratur hic mors, quatenus vitæ huic finem imponit. Vnde & bene subditur; & requies æterna melior est quàm languor perseverans. Hinc enim patet mortem præferri quatenus requiem præstat, & vitam amaram dici à calamitate immissa, qualis est languor diuturnus. Dicitur ergo requies æterna hoc loco, non ea quæ præstat animis in cœlo, sed ea quæ præstat corporibus in sepulchro, à qua homo à laboribus & miserijs huius vitæ requiescit, cum, vt inquit Maro, in æternam clauduntur lumina noctem. Non habet quidem exemplar Complutensè nec Germanicum duo illa verba; requies æterna; habent tamen alia quædam, ἀνάπαυσις αἰώνιος, sicut & noster legit interpres.



19 Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro.

**H**Ac sententia nostri fere intelligunt ex incidenti & extra propositum significari, sapientiam, quæ non promitur cum oportet, inutilem esse, sicut inutiliter gentiliū more epulæ sepulchris defunctorum apponi solent, vt hic significetur quod alibi dicitur: Sapientia abscondita & thesaurus inuisus quæ utilitas in vtrisque? Ad quem sensum etiam sequentia accommodant. Verum longè alium sensum, eumque adhuc ad præcedentia pertinentem Græca demonstrant, quæ habent, *ἀγαθὰ κεχυμένα ἔσθ' ὑματι κελευσμένα*; Bona offusa ori clauso; quamuis Complutensis æditio habeat pro *κεχυμένα, κελευσμένα*, vt sit, bona clausa ad os clausum. Significatur autem inuitiles esse diuitias homini diuiti, qui per ægritudinem eis frui non potest dum illi exhibentur: sicut inuitiles sunt cibi defunctis, qui eorum sepulchris apponuntur. Os enim clausum vocat, quod ad sumendum cum voluptate cibum præ ægritudine aperiri non potest, indicaturque iam & alia ratio, cur pauperem sanum dixerit præferendum diuiti ægroto, quod etiam si huic per diuitias & plurimi & delicati cibi offerri possint, tamen cum per ægritudinem ad omnem cibum nauseat, non aliter se habeant cibi ei oblatis, quàm se habent cibi defunctis oblatis, & eorum sepulchris appositi. Itaque aptissima hac comparatione significat huiusmodi diuites mortuis similes esse, vt qui nullum fructum huiusmodi bonorum quæ ad sunt percipere possint. Vt autem & nostra lectio hunc sensum habeat, sic accipienda erit: Bona rara & delicati cibi, qui non omnibus sunt parati, sed absconditi ab oculis vulgi, respectu oris clausi, quod præ morbo eis bonis frui non valet, sunt quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro, quia non maiorem inde utilitatem & voluptatem percipit os illud clausum, quàm sepulchrum ex appositis epulis. Huic intelligentiæ congruunt etiam sequentia.

20 Quid proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabitur.

21 Sic qui effugatur à Domino, & portans mercedes iniquitatis.

**L**ibatio hic significat sacrificiū, & id quod dijs in sacrificando offertur. Pro; qui effugatur à Domino; Græcis est *ἡ ἐκδιωκόμενος ὑπὸ κυρίου*, hoc est, qui persecutionem patitur à Domino, aut quæ Dominus persequitur & infestat. Loquitur autè adhuc de diuite, quæ Dominus morbo affligit, sicque ei eripit iucundum deliciarum & diuitiarum vsum & fructum. Sicut ergo superiori sententia cibos diuiti ægrotati oblatos similes esse dixit epulis sepulchro appositis: ita nunc alia sed simili cōparatione significat illos similes esse his quæ idolis splendide & sumptuose offeruntur, quia sicut idola ex illis nullā vel manducando vel odorando

percipiunt voluptatem : ita nec diues , quem Deus punire & affligere morbis ob peccata ipsius statuit, ullam percipit voluptatem ex his quæ ei splendide & sumptuosè parantur & offeruntur . Et bene quidem idolo diues talis comparatur, quòd ab hominibus diuites veluti idola quædam colantur in hac vita, quodque sumptuosissima quæque eis in ægritudinibus eorum exhibeantur, quorum tamen nihil eos iuuare aut reficere potest .

22 Videns oculis & ingemiscens , sicut spado complectens virginem & suspirans.

**A**Dhuc persistit in sermone de diuite ægrotante, quem iam ostendit ex oblati epulis non solum nullam percipere voluptatem, sed etiam cruciatum, quòd eis frui non possit cum habeat, hac in re appositè ipsum iam similem esse asserens spadoni, cui cum datum sit complecti virginem, ea tamen per impotentiam naturæ non potest frui, & ob id ex complexu virginis non tam voluptatem concipit, quàm dolorem, suspirium & gemitum. Oportet ergo participia, videns & ingemiscens, accipere posita pro verbis, videt & ingemiscit, vt in eis intelligatur verbum, est. Plærunque sane diuites avari hoc genere pænæ diuinitus affliguntur, vt quas possident diuitias, & quas ad fruitionem & voluptatem comparauerunt, eis frui non possint, nec inde aliud quàm dolorem colligant, quod & Poëtæ significare voluerunt, cum Tantulum apud inferos fingunt enecari siti, quum aquam vsque ad mentum habeat. Et in Ecclesiaste Sapiens graue malum asserit se vidisse sub sole, quod & frequens sit, quòd cui dedit Deus diuitias & substantiam, non tribuit tamen potestatem vt comedat ex eis . Et narratur de quodam φιλιόσωφ, cuius studium in vita fuerat, vt ventrem cibo potuque exquisitissimo expleret, quòd, cum tandem eo morbo fuit correptus, vt nec stomachus quicquam admittere, nec fauces transmittere possent, ita affectus ac præpeditus iusserit delicatissimum cibum vinumque sibi afferri, quæ in mensa aut in lecto cum maximis desiderijs suspirijsque molestissimis intuebatur, atque ita languens contabescensque mortuus est. Quod exemplum pulchrè locum hunc declarat.

Eccles 6.

23 Tristitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipsum in consilio tuo.

**P**ostquam ostendit cordis gaudium præstare & diuitijs & omni oblectationi quæ ex diuitijs quæritur, ostendit item quanta sit vis afflictæ corporis valetudinis & ægritudinis animi, rectè in sequentibus monet, vt quod est gaudio cordis contrariū, tristitiam scilicet, studeamus quàm longissimè à nobis pellerè, curemusque & vt animus sit tranquillus, atque ab omni etiam alia perturbatione vacuus, & vt in victu atque ciborum delectu corporis ratio habeatur, sordida parsimonia reiecta, quo sic fit mens sana in corpore sano, & corpus sit sanum ex sanitate mètis.

Hæ

Hæ enim sunt duæ partes naturæ nostræ, quas diligenter tueri debemus, non corrumpere vel passionibus, vel auara parsimonia. Non dicit autem; ne vnquam habeas tristitiam in anima tua; id enim humanæ infirmitati est impossibile, sed; tristitiam non des animæ tuæ; vel, vt est Græcis, non des in tristitiam animam tuam, hoc est, ne finas tristitiam animo tuo dominari, aut ne vltro eam tibi accersas, & tristandi causam præbeas. Dum enim triste aliquid accidit bonorum quæ adsunt cogitatione & expensione, tristitiæ materia superanda est, vt non permittatur animo nostro dominari. Et maximè cauendum est, ne cum multam gaudendi occasionem habemus, ipsi nobis tristitiæ materiam suggeramus, læuia quædam mala apud nos exaggerando. Hoc ergo significatur cum dicitur: Tristitiam non des animæ tuæ; Et est sermo de tristitia, quam Paulus vocat tristitiam sæculi, quam mortem operari dicit, <sup>1. Cor. 7.</sup> quæ scilicet est de rebus huius sæculi. Nam quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur, ideoque ea vltro assumenda est & danda animæ nostræ. Quod additur; & non affligas te metipsum in cōsilio tuo; significat neminem se affligere debere quod consilia eius non procedant, & optatum successum non habeant. Aut potius significat neminem varijs consilijs & deliberationibus se debere affligere & excruciare, dum scilicet anxie nimis apud se excogitat aut quomodo se à quibusdam malis eximat, aut quomodo consequatur bonum quod cupit. Itaque sicut priori membro monet deponere tristitiam, ita secundo monet deponere curas & sollicitudines anxias, quæ non minus quàm tristitia animum affligunt, tristitiamque animi sequuntur: significatque & pro tristitia gaudium animi assumendum, & omnem sollicitudinem ac consilia nostra Deo committenda, quoniam ipsi cura de nobis. vnde & sequitur:

24. Iocunditas cordis, hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exultatio viri est longæuitas.

**G**Ræcis hæc sententia etiam tantum bimembris est. Non habent enim partem mediam; & thesaurus sine defectione sanctitatis; quæ addita videtur ab interprete, quo insinuaret quod hic dicitur de cordis iocunditate maximè habere locum in ea spiritali cordis lætitia, quæ de virtute habetur à iustis. Nam quamuis quod dicitur; iocunditas cordis est vita hominis; in genere verum sit de omni honesta animi lætitia, quæ de donis Dei concipitur, vt de sanitate & viribus corporis, de fruitione creaturarum, & id genus rebus: tamen maximè veritatem habet in lætitia animi spiritali, hoc est, quæ de virtutibus habetur, & redemptionis beneficijs. Talis enim verè est vita hominis, quia etiam vitam animæ coram Deo affert. Talis est thesaurus sanctitatis sine defectione, hoc est, indeficiens & inexhaustus, quia talis lætitia facit vt quis perpetuò habeat sanctitatis abundantiam, quam animi lætitia conseruat & custodit. Potest tamen ea pars; thesaurus sanctitatis sine defectione; accipi vt re-

feratur non ad iocunditatem cordis, quasi sit sensus: iocunditas cordis est vita hominis, & etiam est thesaurus sanctitatis: sed ut referatur ad vitam hominis, & sit sensus: Iocunditas cordis est vita hominis, & thesaurus sanctitatis etiam est vita hominis. Porro iocunditas cordis dicitur vita hominis, siue quia facit ut homo verè uiuat, cum sine ea vita hominis verius mors sit quàm vita, siue quia facit ut homo diutius uiuat, & vitam prolonget, quomodo accipiendum potius videtur ex eo quod sequitur, & exultatio viri est longæuitas, hoc est, longam vitam homini adfert. Simile est quod dicitur in Prouerb. Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exiccat ossa.

Prou. 17.

25 Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tristitiam longe expelle à te.

Græca aliter & breuius sic habent; ἀγάπα τὴν ψυχὴν σου, καὶ παρακάλε τὴν καρδίαν σου. Dilige animam tuam, & consolare cor tuum. Deinde sequitur; Et tristitiam longe expelle à te. Monet ergo ut quis sibi ipsi benefaciat, tristitiam à se pellendo, & si quid triste accidat, ut seipsum consoletur beneficiorum, quæ adsunt ex Dei dono, contemplatione, & meliorum expectatione. Declarant enim illi seipsum non diligere & animam propriam, qui inutili tristitia eam grauari permittunt, ne se præsentium aut futurorum bonorum consolatione reficiunt. Eidem & in seipsum crudeles sunt & immisericordes, ut qui quam alijs exhibere deberent consolationem, sibi non impendant. unde rectè etiam dicitur iuxta nostram lectionem; Miserere animæ tuæ, eam scilicet cum tristitia aliqua impetitur consolando, & alleuiando. Et additur; placens Deo; vel ad significandum necessarium esse misericordiam talem animæ propriæ impendere ad hoc ut quis placeat Deo, ut sit sensus: Tu qui vis placere Deo, miserere animæ tuæ, tibi quæ imprimis benefac, quia, ut supra dictum est, qui sibi nequam, cui bonus? Vel ea parte significatur eum qui placet Deo, ac bonam habet in Deo conscientiam, ita ut nullius magni mali sibi sit conscius, merito suæ animæ misereri debere, eamque in tristibus consolari, suæ conscientiæ bono testimonio, quo confidit se Deo placere. Atque hunc sensum magis uoluisse interpretem apparet ex eo quod similiter adiecit; in sanctitate eius. Nam pro eo quod Græcis est unico verbo παρακαλε, consolare, vertit duobus verbis, contine & congrega cor tuum. Itaque quoniam contra tristitiam hæc dicuntur, sensus nostræ lectionis, qui cum originalibus conueniat, hic erit commodus: Contine, hoc est, cohibe cor tuum ab immoderata tristitia, & congrega illud, non sinens scilicet illud effundi in mœrorem, sed tua consolatione illud comprimens, & collectum seruans apud se. Congrega, inquam, illud in sanctitate Dei, hoc est, eo nomine quod sanctus es coram Deo, atque ex dono eius ei placeas. Vel congrega illud in sanctitate ipsius cordis, hoc est, hoc nomine consolare cor tuum, quod sanctum sit per  
veram

Sup. ca. 14

veram Dei cognitionem & amorem. Cæterùm quanquam hæc secundum genuinam intelligentiam & authoris mentem sic sint accipienda quasi dicta contra vitium tristitiæ, tamen generalius hæc extendi possunt contra omnia vitia, vt moneamur misereri animæ nostræ, sic vt ne eam peccando lædamus, & vt prolapsi in peccata operam demus ante omnia, vt eam à peccatorum reatu & turpitudine liberemus. Moneamur item vt contineamus cor nostrum à vitijs, & congregemus illud in sanctitate & virtutibus, per quas fit vt cor, quod per vitia extra se diffluit, intra se collectum contineatur. Sic beatus Augustinus aliquoties citat illud: Miserere animæ tuæ placens Deo; contra eos qui alijs misericordiam per eleemosynas exhibebant, & tamen in peccatis suis perseuerabant, quasi in seiplos immisericordes & crudeles, qui in alios videri volebant misericordes, vt videre est in Enchir. cap. 76. & de Ciuitate Dei lib. 21. cap. 27.

26 Multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in ea.

**S**ermo est, vt supra dictum est, de tristitia huius sæculi, & omni inordinata, quæ occidit non tantum corpus, sed & animam, nec temporalem tantum adfert mortem, sed & æternam. Quoniam autem non tantum à passione tristitiæ abstinendum est, sed & ab alijs eam ferè consequentibus & similiter noxijs, rectè subiungit.

27 Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus.

**P**ro, cogitatus, Græcis est *μεριμνα*, hoc est, cura. Itaque hic nomen, cogitatus, accipi debet, quomodo participium, cogitans, in Matthæo cum dicitur: Quis vestrum cogitans, potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? vbi Græcis est *μεριμνησιν*, hoc est, sollicitudine & cura sua. Itaque duo hic ponuntur, quæ, sicut tristitia, abbreviant hominis vitam, zelus scilicet, hoc est, iracundia vel ira, & nimia sollicitudo atque cura. Quid verò vitam conseruet & prolonget, diuque hominem vegetum faciat, indicat versu sequente.

28 Splendidum cor, bonum in epulis est: epulæ enim illius diligenter fiunt.

**G**ræcè est; *λαμπρά καρδία καὶ ἀγαθὴ καὶ ἰδίσματος τῶν βρωμάτων αὐτοῦ ἐπιμελήσεται*; hoc est, splendidum cor & bonum in epulationibus ciborum suorum curam habebit. Quo significat, cor quod non est obfuscatum aliqua vel tristitiæ vel auaritiæ nebula, sed lætum est, & largum, atque munificum, curaturum bonam & commodam victus rationem, nec sibi vel per mœrorem, vel per sordidam parsimoniam subtrahendum quod ad vitam commodè transigendam sit vtile, atque ob id vitam ipsius longius producendam. Idem significat & nostra lectio, nempe quòd cor nulla tristitia vel alia passione obnubilatum, sed læ-

tum, in cibis suis est bonum & iucundum, ita vt & ipse homo cibos suos cum voluptate sumat, & alijs liberaliter atque iocundè communicet, quia, inquit, epulæ ipsius diligenter & accuratè præparantur, curatque vt cibi eius benè aptentur, nec per mœrorem earum curam negligens, nec per auaritiã sordidè mensam instruens. Significat ergo lætitiã cordis efficere vt cibi cum voluptate sumantur liberaliter, sicque & corpus verius ac diutius viuat.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

1. Vigilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnum.



Ræca habent præsens, tabefacit & aufert, quomodo & scripta quædam habent Latina, & Rabanus in commentario, sed ad sensum parùm facit. Intelligitur autem hæc sententia à nostris dicta in commendationem studij virtutis, vt significetur vigilantiam animi pro honestate virtutum comparanda, carnales in homine mortificare voluptates, & cogitatum de acquirenda virtutis honestate auferre sæpe somnum corporalem, & semper somnum pigritiæ atque inertiae. Verùm notandum interpretem nostrum hic rursùm, sicut & supra capite 11. & aliquoties in libro Sapientiæ, nomen honestatis posuisse pro diuitijs, quæ hominem reddunt in hoc mundo honestum & honoratum, cùm Græcis hic sit *πλοῦτου*. Itaque prosequitur id quod in fine capitis superioris dixit de cura quæ ante tempus senectam adfert. Nam etiam hic & in sequenti versu pro, cogitatus, est *μριμνο*, hoc est, cura & sollicitudo: docetque quàm noxia sit homini ea præcipuè cura quæ est in avaris pecuniarum studiosis, vtpote quæ carni suum vigorem aufert, & necessarium somnum. Itaque sensus est: Nimia vigilantia, quæ pro comparandis diuitijs assumitur, & vigilia nocturna, quæ sæpe propter opes suscipitur, tabefacit carnes hominis, corpusque marcidum facit ac exhaustum, & cura pro diuitijs acquirendis aufert sæpe homini somnum ad vitam necessarium. Proinde indicando nocumentum avaræ sollicitudinis, monet tacitè moderandum studium diuitiarum, anxiamque sollicitudinem deponendam esse, & præsentibus contentos nos esse debere, Deoque res nostras committendas.

2. Cogitatus præscientiæ auertit sensum, & infirmitas grauis sobriam facit animam.

**N**ostri hanc versionem sic intelligunt, vt sit sensus: Consideratio præscientiæ diuinæ auertit mentem hominis à peccato, & infirmitas grauis corporalis, facit animam continentiorẽ, vt duo significentur quæ hominem à peccato auocât: quorum alterum pertinet ad animam, alterum